

ОХОРОНЮВАНІ ПРИРОДНІ ТЕРИТОРІЇ

ЛАНДШАФТНИЙ СКЛАД ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О. Василюк, І. Балашов, М. Кривохижа, Г. Коломицев

Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена, Національний природний парк "Дворічанський"

LANDSCAPE STRUCTURE OF THE NATURE RESERVE FUND OF LUGANSK REGION. Vasyliuk A., Balashov I., Krivohiga M., Kolomytsev G. - *Nature Reserves in Ukraine*. 2012. 18 (1-2): 105-110. - It is established that reserved territories in Lugansk region of Ukraine 29% are formed by the steppes (including transformed into the pastures and hayfields), 10% by the conditionally natural forests, 18% by the artificial forests, 1% by the water bodies, 2% by the settlements and 40% by the arable lands. It means that about 60% of the reserved territories in the region are formed by the anthropogenic landscapes. However in the last years, especially in 2011-2012, there is no tendency to involve anthropogenic landscapes into the new reserved territories any more. Some general principles of territories selection for conservation in the steppe zone and perspective territories for creation of the new reserved objects in Lugansk region are discussed.

Keywords: Lugansk region, nature reserve fund, natural territories, artificial landscapes.

ЛАНДШАФТНИЙ СКЛАД ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ. Василюк О., Балашов І., Кривохижа М., Коломицев Г. - *Заповідна справа в Україні*. 2012. 18 (1-2): 105-110. - Встановлено, що у складі території ПЗФ Луганської області України 29% складають степи (враховуючи ті, що були трансформовані у пасовища та сіножаті), 10% - умовно природні ліси, 18% - штучні ліси, 1% - водойми, 2% - населені пункти і 40% - орні землі. Тобто близько 60% ПЗФ області складається з антропогенних ландшафтів. Проте в останні роки, особливо 2011-2012 рр., тенденції включати антропогенні ландшафти у новостворені території ПЗФ вже не відмічається. Обговорюються деякі загальні принципи вибору територій для заповідання у степовій зоні та перспективні території для створення нових об'єктів ПЗФ у Луганській області.

Ключові слова: Луганська область, природно-заповідний фонд, природні території, антропогенні ландшафти.

ЛАНДШАФТНЫЙ СОСТАВ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ. Василюк А., Балашов И., Кривохижа М., Коломицев Г. - *Заповідна справа в Україні*. 2012. 18 (1-2): 105-110. - Встановлено, що у складі території ПЗФ Луганської області України 29% складають степи (включая трансформированные в пастбища и сенокосы), 10% - условно природные леса, 18% - искусственные леса, 1% - водоемы, 2% - населенные пункты и 40% - пахотные земли. То есть около 60% ПЗФ области составляют антропогенные ландшафты. Однако в последние годы, особенно в 2011-2012 гг., тенденция включать антропогенные ландшафты в вновь созданные территории ПЗФ уже не отмечается. Обсуждаются некоторые общие принципы выбора территорий для заповедания в степной зоне и перспективные территории для создания новых объектов ПЗФ в Луганской области.

Ключевые слова: Луганская область, природно-заповедный фонд, природные территории, антропогенные ландшафты

Луганська область повністю розміщена в межах степової зони, північна її частина займає найбільш південні крайові пониження Середньоруської височини, а південна – центральну і східну частини Донецької височини. Первинно ландшафт цієї території склався зі степів на вододілі та з переважно дубових і вільхових лісів у долинах і балках (Рослинність..., 1973). Лише на найвищій частині Донецької височини подекуди ліси виходили за межі понижень рельєфу (Бурда, 1991). Проте вже до XIX століття більшість степів регіону були розорані або забудовані, сьогодні частка умовно степових ділянок складає близько 10% від площі Луганської області (Василюк та ін., у друці). З них лише незначна частина є добре збереженими справжніми степами, які вціліли здебільшого на непридатних для сільськогосподарської діяльності територіях – крутих схилах і ділянках з відслоненнями порід. Переважно ж це екосистеми, які зазнають постійного антропогенного навантаження та сильно трансформовані, тобто інтенсивно використовувались як пасовища і сіножаті. Більшість степових видів не зберігається на таких порушених ділянках. При цьому саме серед степового біорізноманіття найбільше видів що потребують охорони в Україні: з 1379 видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України (ЧКУ), 435 (31,5 %, 159 видів

тварин і 276 видів рослин) є степовими, зокрема у Луганській області таких видів зареєстровано 152, включаючи 10 ендеміків (Червона книга України. Тваринний світ, 2009; Червона книга України. Рослинний світ, 2009; Parnikoza, Vasiluk, 2011). Отже, саме охорона степів має бути наразі одним з найбільш пріоритетних напрямків охорони біологічного і ландшафтного різноманіття в Україні. Натомість, у зв'язку з вимогами Кіотського протоколу щодо необхідного відсотку лісистості, в усіх регіонах України з 2008 р. ведеться активна робота по збільшенню площі лісонасаджень. Заліснення значною частиною проходить на ділянках непридатних для сільськогосподарської діяльності, тобто часто саме там, де збереглися степи, і веде за собою їх знищення (Parnikoza, Vasiluk, 2011).

Ліси Луганської області – це переважно штучні лісонасадження, в першу чергу соснових, зокрема і значною часткою з таких, що створені на місці степів. Біорізноманіття їх невисоке і серед видів, які потребують охорони, тут зустрічаються переважно лише деякі види птахів і ссавців, що здатні швидко долати значні відстані. Рідкісних рослин і безхребетних, які складають близько 80% видів занесених до ЧКУ, тут майже не зустрічається.

В долинах і балках Луганської області значні площі все ще займають природні листяні ліси, проте в переваж-

ній більшості випадків унаслідок вирубування в них дуба та вільхи загальний характер лісів формують інші листяні види – тополі, клени, ясени та ін. Проте переважно саме в цих лісах зосереджене лісове біорізноманіття області, зокрема і види, що охороняються в Україні.

Загальновідомо, що для збереження видів, які потребують охорони, необхідно обмежувати господарську діяльність на територіях, де вони зустрічаються. На сьогоднішній день єдиним працюючим засобом такого обмеження, згідно законодавства України, є природно-заповідний фонд (ПЗФ). Чинне законодавство визначає необхідність створення охоронюваних об'єктів у місцях виявлення видів, які потребують охорони. Проте, на практиці наявність зникаючого виду на ділянці далеко не є гарантією того що вона отримає охоронний статус.

Відсоток степів, що були включені до складу ПЗФ України, як і природних ландшафтів взагалі, для більшості областей України наразі лишається невідомим. Дані про проведення подібних досліджень у літературні відсутні. Обґрунтування на створення об'єктів ПЗФ у абсолютній більшості випадків не супроводжується настільки детальними описами і картографічними матеріалами, щоб можна було встановити характер рослинності на всій його території. В багатьох випадках, особливо для об'єктів місцевого значення, що були створені відносно давно, таких матеріалів не існує взагалі, або ж вони не збереглися. Тож фактично неможливо в повній мірі встановити ландшафтний склад ПЗФ України чи її окремої області лише по супровідній документації, яка зберігається у державних управліннях охорони навколишнього середовища у областях, або по написаним на її основі науково-популярних довідниках ПЗФ, що видані в багатьох областях України, зокрема і в Луганській (Природно-заповідний..., 2008; Атлас..., 2009). Користуючись лише контурами і словесними описами територій, неможливо точно оцінити навіть кількість об'єктів ПЗФ, в складі яких є степи чи природні ліси, не кажучи вже про порівняльний аналіз площ цих біотопів. До того ж існування офіційних даних щодо площ степів в Україні практично неможливе, через їх відсутність у переліку категорій земель України.

Одним з основних ландшафтних складів ПЗФ можна встановити шляхом аналізу матеріалів дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) з використанням географічних інформаційних систем (ГІС), у чому і полягає наше дослідження на прикладі Луганської області.

Матеріали і методи

Вихідними даними дослідження стали перш за все контури об'єктів ПЗФ Луганської області з офіційних довідкових джерел (Природно-заповідний..., 2008; Атлас..., 2009), а також для об'єктів, створених після 2008 р., з картографічних матеріалів, що зберігаються в Державному управлінні охорони навколишнього середовища в Луганській області і були люб'язно надані нам на ознайомлення та аналізу. Можна відзначити, що згадані матеріали містять досить детальні та точні карти. Нами були проаналізовані контури всіх 168 об'єктів ПЗФ, створених станом на 01.05.2012 (за виключенням скасовано-

го у 2011 р. національного природного парку “Сіверсько-Донецький”, площа якого складала 7007 га). На основі цих контурів і матеріалів ДЗЗ ми створили векторний шар геоданих в ГІС. У межах всіх контурів ПЗФ окремо візуалізовано 6 умовних типів земель, які можна розрізняти на матеріалах ДЗЗ: степи, природні ліси, штучні ліси, водойми, орні землі, населені пункти.

Оскільки використані методи аналізу матеріалів ДЗЗ дають змогу чітко побачити, чи складається лісовий масив з рядів висаджених дерев, можна визначити тільки те, що ліс точно є штучним, але не навпаки. Тому виділення природних лісів є найбільш умовним. До останніх ми також відносили рідколісся і розміщені серед них невеликі луки в заплавах, тоді як більші за площею луки на краях заплав були підраховані в складі степів. До категорії степів ми також зараховували такі, що трансформовані у пасовища та сіножаті. Рідколісся серед штучних лісів та деградовані ліси на плакорі ми рахували в складі штучних лісів. Площа згаданих біотопів у складі ПЗФ Луганської області незначна і не впливає суттєво на розрахунки, тому вони і не враховувалися окремо. Дороги, річки і невеликі стоячі водойми також нехтувалися і обводилися разом з ландшафтом, на якому вони розташовані.

При підрахунках можлива певна невелика похибка, що спричинена переважно перерахованими проблемами, неточністю вихідних контурів ПЗФ (межі деяких з яких ще навіть не винесені в натуру) та змінами ландшафту за роки після створення використаних матеріалів ДЗЗ (оскільки в регіоні ведеться активне збільшення площі лісонасаджень, деякі степи могли заліснити в самий останній час).

Первинна робота з ДЗЗ і створення контурів здійснені в програмі Google Earth. Управління картографічними матеріалами, просторовий аналіз, підрахунки площ об'єктів та візуалізацію здійснено в засобах програмного комплексу ArcGIS.

Для частини об'єктів ПЗФ Луганської області нами проведені натурні обстеження у 2011 та 2012 рр., під час яких визначено об'єктивність оцінки територій ПЗФ за даними ДЗЗ. Натурні обстеження охопили 12 територій ПЗФ, що розміщені в різних частинах області, мають різний статус та категорії, створені у різні роки та репрезентують різні біотопи. Зокрема, були обстежені відділення Луганського природного заповідника “Провальський степ” та “Трьохізбенський степ”, заказники: “Айдарський”, “Нагольчанський”, “Донцівський”, “Новорозсошанський”, “Сватівський”, “Терни”, “Балка Плоска”, “Вишневий”, заповідне урочище “Нижньодуванське” і ботанічна пам'ятка природи “Співаківська”.

Результати та обговорення

В результаті нашого дослідження на території 168 об'єктів ПЗФ Луганської області було встановлено наступний розподіл ландшафтів: 29% складають степи, 10% умовно природні ліси, 18% штучні ліси, 1% водойми, 2% населені пункти і 40% орні землі (таблиця). Тобто штучні антропогенні ландшафти складають близько 60% від площі ПЗФ Луганської області. Відповідно формальний відсоток заповідності території Луганщини виявля-

ється понад вдвічі більшим, ніж відсоток заповідності її природних територій.

При цьому, орні землі включені не лише до єдиного в області регіонального ландшафтного парку (РЛП) "Біловодський", де законодавством допускається певна частка агроландшафтів у складі господарської функціональної зони. Аналогічна ситуація склалась і з рядом заказників, де передбачений однаковий охоронний режим на всій території, без виділення окремих зон. Загалом в межах 9 заказників, включаючи 6 найбільших в області, а також в єдиному РЛП області, який тут є найбільшим об'єктом ПЗФ, частка ріллі складає 46-86%. Також досить значні за площею агроландшафти включені до складу ще 8 об'єктів ПЗФ області (див. табл.). Крім того, до складу 7 зі згаданих 17 об'єктів ПЗФ Луганської області, зокрема 6 заказників, включені й діючі населені пункти (див. табл.). Всі зазначені об'єкти ПЗФ створені у період з 1994 по 2001 рр. Таким чином, виявлена нами частка орних земель у складі ПЗФ Луганщини забезпечується переважно 17 об'єктами ПЗФ з наявних 168.

Природоохоронна та наукова цінність даних територій невисока, що ставить під сумнів мету створення вказаних об'єктів ПЗФ. Вочевидь, ці території долучалися до ПЗФ переважно з метою збільшити формальний відсоток заповідності за рахунок земель, на створення яких легше було отримати погодження. При цьому природоохоронна цінність земель майже не враховувалась. Такий підхід викликає особливе занепокоєння у зв'язку з тим що саме в Луганській області збереглося найбільше за площею природних ландшафтів у степовій зоні України. Нами встановлено, що площа степів (включаючи похідні пасовища і сіножаті) Луганщини складає 652200 га, тобто майже вдвіть більше ніж площа ПЗФ області. Однак цей домінуючий природний ландшафт представлений лише на 29% (23757 га) від загальної площі

Ландшафтний склад ПЗФ Луганської області

Об'єкти ПЗФ	Площа (га)	Степи	Умовно природні ліси	Штучні ліси	Водойми	Орні землі	Населені пункти
Відділення Луганського природного заповідника							
Провальський степ	587,5	88%	12%	-	-	-	-
Стрільцівський степ	1036,52	100%	-	-	-	-	-
Трьохізбенський степ	3281	95%	3%	2%	-	-	-
Станично-Луганське	498	-	70%	30%	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки							
Біловодський	14011	10%	1%	3%	-	80%	6%
Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища							
Герасківський	5346	7%	6%	2%	-	85%	-
Євсуг-Степове	5000	19%	4%	6%	-	67%	4%
Кремінські каптажі	3900	-	1%	46%	-	46%	7%
Містківський	3880	13%	8%	-	-	79%	-
Сватівський	3316	10%	19%	21%	-	48%	2%
Лісова перлина	3174	4%	10%	6%	-	80%	-
Перевальський	2848,35	67%	11%	6%	-	14%	2%
Іллірійський	2846,54	82%	4%	5%	-	8%	1%
Новобіла	2407,12	91%	6%	-	-	3%	-
Кондрашевський	2205	-	40%	60%	-	-	-
Кононівський	1500	10%	-	2%	-	81%	7%
Новолимарівський	1500	20%	-	2%	-	78%	-
Луганський	1340,17	5%	-	95%	-	-	-
Краснянське водосховище	1323	90%	5%	-	5%	-	-
Новопсковський	1186	4%	50%	28%	-	18%	-
Юницький	1065	-	60%	40%	-	-	-
Шамраєва дача	879	-	-	100%	-	-	-
Балка Березова	797,3	50%	-	-	-	50%	-
Нагольчанський	795	99%	1%	-	-	-	-
Шарів кут	732	8%	55%	37%	-	-	-
Терни	730	14%	-	-	-	86%	-
Білоріченський	693	77%	5%	18%	-	-	-
Боково-Платово	598	13%	22%	42%	-	23%	-
Дерезувате	560	11%	71%	18%	-	-	-
Капітанівський ліс	542	-	-	100%	-	-	-
Кам'янський	515,46	80%	20%	-	-	-	-
Самсонівська заводь	505,89	43%	8%	6%	21%	22%	-
Суходільський	483,8	-	-	100%	-	-	-
Гришино	460	10%	45%	45%	-	-	-
Білолуцький	450	10%	90%	-	-	-	-
Ганнівський ліс	450	35%	65%	-	-	-	-
Першозванівський	425,48	78%	12%	10%	-	-	-
Кримська дача	393	-	90%	-	10%	-	-
Гончарівський	389	87%	13%	-	-	-	-
Вишневий	312	80%	10%	10%	-	-	-
Ліснополянська	285,52	96%	-	4%	-	-	-
Степові розлоги	225,5	90%	10%	-	-	-	-
Кошарський	215	80%	20%	-	-	-	-
Міус-фронт	208	30%	5%	65%	-	-	-
Новочервоненська	194,35	70%	30%	-	-	-	-
Урочище Розсохувате	180,5	66%	34%	-	-	-	-
Інші об'єкти ПЗФ (125 шт.)	7861	32%	13%	38%	15%	2%	-
Загалом	82132	29%	10%	18%	1%	40%	2%

ПЗФ, тобто наразі охороняється лише близько 3,6% степів області. Особливо унікальною є природа Донецького кряжу на півдні області, де збереглися великі площі не

тільки степів, але і природних байрачних лісів, для яких характерне своєрідне лісове різноманіття (Бурда, 1991; Гураль-Сверлова, Мартынов, 2009; Балашев, 2012; Valashov et al., 2012). Проте в Антрацитівському та Свердловському районах, які розміщені на найвищій частині Донецького кряжу і містять найбільшу частку природних ландшафтів Луганщини, відсоток заповідності один з найнижчих по області, площа їх ПЗФ складає 2774 і 1239 га відповідно.

З природоохоронної точки зору, включення до складу об'єкту ПЗФ орних земель може бути доречним тільки в якості буферу з метою обмежити антропогенне навантаження на заповідне ядро розмішене у глибині об'єкту. Переважно саме з такою метою передбачена можливість існування господарської зони у складі функціонального зонування РЛП. При цьому в межах об'єктів, де не передбачене таке зонування (зокрема – заказників), орні землі слід рекультивувати і відновити там рослинність що була притаманна ділянці первинно. Створення буферної ділянки з орних земель може бути доцільним, наприклад, на вузькій смузі плакору між двома паралельно розміщеними заповідними балками з цінними природними угрупованнями. Проте ніколи такі ділянки не мають становити значної частки від площі об'єкту ПЗФ. Абсурдним є існування заповідних територій, особливо заказників, частка агроландшафтів у яких складає близько 50–80% території (див. табл.). Очевидно, що орні землі не можуть бути основним середовищем існування практично для жодного виду тварин чи рослин, що охороняються в Україні. Деякі види хребетних можуть харчуватися на таких територіях, проте заповідання цих ділянок не має практично жодного впливу на таку можливість і не має відношення до охорони природи як такої.

Включення штучних лісів до складу ПЗФ області є дещо більш доречним у якості буферу, проте природоохоронна цінність таких лісів є так само мінімальною, особливо у порівнянні з природними лісами. Як вже зазначалося у вступі, біорізноманіття штучних лісів невисоке і з таких видів, які потребують охорони, тут зустрічаються переважно лише деякі види птахів і ссавців. Для штучних лісів, що створені на місці корінних лісів, є можливим у далекій перспективі відновлення біорізноманіття за рахунок прилеглих ділянок природного лісу (якщо такі є), тоді заповідання може бути доцільним. Проте це не актуально для місць, де лісонасадження створенні на місці степів, що є характерним для більшої частини Луганської області. Якщо такий ліс штучно не підтримувати то, принаймні в більшості випадків, у майбутньому він деградує і з часом знову перетвориться на степ. Приклади таких процесів виявлені нами в більшості районів Луганщини (Василіук та ін., в друці).

Слід відмітити, що ми не вважаємо за доцільне скасування об'єктів ПЗФ, які складаються більшою частиною з антропогенних ландшафтів, оскільки це може потягнути за собою низку небажаних наслідків. Перш за все, майже всі ці об'єкти містять не тільки антропогенні ландшафти, але й цінні природні біотопи. Так, наприклад, навіть гідрологічний заказник “Кремінська капгазі”, частка природних ландшафтів у якому близька до 1%, містить в собі два невеликих унікальних природних озе-

ра, які, без сумніву, є пріоритетними об'єктами для охорони. Тож доцільною тут могла би бути тільки складна переконфігурація та оптимізація складу ПЗФ, або зміна їх категорії на більш доцільні (зокрема – на РЛП), але не просте скасування об'єктів. Однак на практиці, якщо почнетесь така переконфігурація, разом з антропогенними ландшафтами можуть бути вилучені й природні території за тих чи інших обставин. Тому, на нашу думку, вилучення будь-яких земель зі складу ПЗФ є неприпустимим.

У випадку заказників, до складу яких історично включені орні землі, доцільно створити механізм впровадження режиму використання, направлений на відновлення тут природних територій. Також, зважаючи на прецеденти створення таких заповідних територій, можливо, є доцільним законодавчо обмежити можливість створення об'єктів ПЗФ (особливо таких, де не передбачена господарська зона), які включають у себе великі площі орних земель.

Крім того, у зв'язку з виявленими проблемами, необхідно розробити та затвердити оптимальні показники заповідності зональних біотопів для всіх регіонів України. Необхідно провести інвентаризацію об'єктів ПЗФ України із дослідженням ландшафтного складу кожного з них, що дозволить направити заповідну справу до створення об'єктів ПЗФ на ділянках з біотопами, які мало представлені у ПЗФ регіону.

Включення великих площ антропогенних ландшафтів до складу ПЗФ певною часткою пов'язане з тим, що в багатьох випадках не вдається погодити на місцевому рівні створення об'єкту ПЗФ на цінних природних територіях. В Україні для створення об'єкту ПЗФ все ще потрібне погодження її власника, незалежно від того наскільки цінною є територія і скільки видів включених до ЧКУ там зустрічається. Необхідно запровадити в Україні, як це зроблено у більшості розвинених країн, примусове вилучення земель для їх охорони з виплатою компенсації власнику.

Однак за минулі 10 років, особливо у 2011–2012 рр., в Луганській області намітилися чітка позитивна тенденція у розвитку ПЗФ. Так, в 2008 р. створене відділення Луганського степового заповідника “Трьохізбенський степ”, що включило до складу ПЗФ найбільший масив непорушеного піщаного степу в області. А з 2011 р. також створено ряд вдалих об'єктів ПЗФ, що включили значні площі цінних природних біотопів: ботанічна пам'ятка природи “Таннівський ліс”, заказники “Нагольчанський”, “Степові розлоги”, “Вишневий”, “Кошарський”, “Кам'янський”, “Міусинський”, “Нижній Суходіл”, “Великоцький” та інші. Проте, вибір територій у ряді випадків залишається неоптимальним.

При створенні об'єкту ПЗФ ніколи немає можливості провести повну інвентаризацію флори та фауни і підрахувати кількість видів, занесених до ЧКУ, оскільки для цього необхідне дуже широке коло спеціалістів з окремих груп рослин і особливо тварин. Тому ми вважаємо необхідним виходити не тільки із присутності окремих видів, але і з загальних принципів розподілу біоти у просторі, щоб врахувати наскільки значним потенційно може бути біорізноманіття території. Так, наприклад, для

одних і тих самих типів рослинності на ділянках з різноманітним складним рельєфом біорізноманіття завжди вище ніж на ділянках з однорідним рельєфом. Тому долини та балки мають бути в середньому більш пріоритетними для заповідання. Також на ділянці де представлено два типи біотопів (наприклад, степ і байрачна діброва) біорізноманіття буде вище ніж на двох окремих ділянках з такими само угрупованнями, але ізольованими антропогенними ландшафтами. Це пов'язано з відсутністю перехідної ділянки, екотону (наприклад, узлісся), і тим, що багато видів може залежати від двох біотопів одночасно. Так, чимало хребетних тварин, що годуються у степових біотопах, розмножуються у лісі або використовують його як укриття, зокрема багато птахів гніздиться у лісі, а живиться у степах. У деяких комах одна зі стадій розвитку проходить в лісі (личинка), а інша переважно в степу (імаго) (Червона книга. Тваринний світ, 2009). Деякі види рослин зростають лише в екотонах між природними лісами та степами – на узліссях (Червона книга. Рослинний світ, 2009). Причому це лише найбільш показові приклади. Тож особливо доцільним є охороняти природні лісові та степові біотопи комплексно у місцях де вони чергуються.

На наш погляд, еталоном комплексної охорони природного ландшафту в степовій зоні є відділення Луганського природного заповідника “Провальський степ”, яке більшою частиною складається зі степу (88%) з вкрапленнями байрачних лісів у балках (12%). Це є відображенням первинного природного співвідношення ландшафтів у регіоні. Хоча згадані байрачні ліси “Провальського степу” є переважно кленово-ясеневими, а не первинними дубовими, в них збереглися деякі рідкісні види лісових наземних молюсків, які притаманні природним широколистяним лісам і не могли потрапити сюди вторинно (Balashov et al., 2012). Ці ліси, якщо в них не проводиться лісгосподарська діяльність, вірогідно, з часом відновляться і набудуть свого первинного вигляду.

Як вже зазначалося, на території Луганської області є багато перспективних територій для включення у ПЗФ. Причому в літературі запропонований ряд запроєктованих ПЗФ, які досі не створені, хоча вже зараз добре вивчені (Переґрим, 2002, 2003а, 2003б, 2004а, 2004б, 2005а, 2005б, 2006а, 2006б, 2006в, 2007; Соколова і др., 2007; Надєїна, 2008; Nadyeina, 2009).

У подальшому особливо доцільним є включення до ПЗФ великих площ природних ландшафтів Донецького кряжу, для якого характерні найбільш унікальні угруповання Луганської області та, можливо, Східноєвропейської рівнини загалом. Наразі нами готуються обґрунтування на низку заказників, що включають байрачні ліси і степи у верхів'ях р. Нагольна та долинах її правих приток – Оріхової, Юської, Вишневецької, Ровенька та інших. В лісах на цих територіях збереглися унікальні лісові комплекси, що включають елементи як європейської лісової, так і середземноморської та зокрема кавказької флори і фауни (Бурда, 1992; Гураль-Сверлова, Мартынов, 2009; Балашев, 2012; Balashov et al., 2012).

На наш погляд, у перспективі матиме велике значення для охорони природи Луганської області створення значного за площею національного природного парку

(НПП) в басейні р. Нагольна від південно-західних околиць м. Свердловськ (с. Матвіївка) до межі з Донецькою областю в південних околицях м. Антрацит. Останнє особливо доцільне у зв'язку з існуванням на прилеглий частині Донецької області великого за площею РЛП “Донецький кряж”, разом з яким потенційний НПП міг би визначати екомережу регіону. Інша велика за площею перспективна територія для включення у ПЗФ – це байрачні ліси з прилеглими степами на півночі Антрацитівського району, від західних околиць с. Зелений Гай до с. Зеленодільське.

Подяки

Автори висловлюють щирі подяку за надані матеріали співробітникам Державного управління охорони навколишнього середовища Луганської області О.А. Арапову, В.Б. Ференцу та Н.У. Кравець.

Література

- Арапов О., Ференц В., Клюев В. Атлас заповідних об'єктів Луганщини. - Луганськ: “Ельтон-2”, 2009. - 96 с.
- Балашев И.А. Охрана наземных моллюсков Украины: состояние, проблемы, перспективы // Наук. зап. Тернопільськ. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Біологія. - 2012. - №2 (51), спец. вип. “Моллюски: результати, проблеми і перспективи досліджень”. - С. 24-32.
- Бурда Р.И. Антропогенная трансформация флоры. - К.: Наук. думка, 1991. - 168 с.
- Василюк О., Коломицев Г., Балашов І. Степи у складі лісового фонду Луганської області: значення для охорони біорізноманіття, загрози та перспективи збереження // Проблеми екології та охорони природи техногенного регіону. - 2013. - Т. 12, №1 (у друці).
- Вірченко В.М., Попова О.М., Переґрим М.М. Нові знахідки рідкісних мохів на півдні України // Інтродукція рослин. - 2004. - №2. - С. 9-11.
- Гураль-Сверлова Н.В., Мартынов В.В. Первая находка наземных моллюсков рода *Elia* (Clausiliidae) на территории Украины // *Ruthenica*. - 2009. - V. 19, №1. - С. 31-35.
- Надєїна О. Раритетний компонент ліхенобіоти Донецького кряжа та його представленість в об'єктах природно-заповідного фонду // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків: наук. конф., Канів, 13-15 жовтня 2008 р. Тези доп. - К., 2008. - С. 15-16.
- Переґрим М.М. Флора та рослинність проєктованого заповідного урочища “Добрянські гори” (Луганська область) // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва. II міжн. наук. конф. молод. досл. Тези доп. - Умань, 2002. - С. 65-66.
- Переґрим М.М. Нові перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на Луганщині // Запов. справа в Україні. - 2003а. - Т.9, Вип. 1. - С. 88-89.
- Переґрим М.М. Рослинність урочища “Мергельний яр” у місті Луганську, що пропонується до заповідання // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: III міжн. наук. конф. молодих дослідників: тези доп. - Біла Церква, 2003б. - С. 69-71.
- Переґрим М.М. *Crocus reticulatus* Stev. ex Adam. на Донецькому кряжі. // Інтродукція рослин. - 2004а. - № 4. - С. 11-17.
- Переґрим М.М. Флора та рослинність майбутнього заказника “Ельба” у Луганській області. // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: IV міжнар. наук. конф. молод. досл.: тези доп. - Тростянець, 2004б. - С. 72-74.
- Переґрим М.М. Рідкісні та зникаючі види флори Донецького кряжу. - Автореф. дис. ... канд. біол. наук. - К., 2005а. - 23 с.
- Переґрим М.М. Рослинність майбутнього заказника “Слізаветівський степ” у Луганській області. // Наукова спадщина академіка М.М. Гришка: всеукр. наук.-практ. конф.: тези доп. - Глухів, 2005б. - С. 119 - 120.

- Перегрим М.М. Нові місцезнаходження рідкісних видів рослин на території Донецького Кряжу // Укр. ботан. журн. - 2006а. - № 4. - С. 519-522.
- Перегрим М.М. Нові відомості щодо поширення раритетних видів рослин на території Донецького кряжу // Чорноморський ботанічний журнал. - 2006б. - Т. 2, №1. - С. 123-128
- Перегрим Н.Н. Научные основы охраны и рационального использования редких и исчезающих видов флоры Донецкого кряжа. // Роль особо охраняемых природных территорий в сохранении биоразнообразия: междунар. науч.-практ. конф.: тез. докл. - Ростов-на-Дону, 2006в. - С. 79-82.
- Перегрим Ю.С. Стан та структура ценопопуляцій *Hyacinthella pallasiana* (Steven) Losinsk у долині річки Біла (Луганська обл., Україна) // Актуальні проблеми ботаніки та екології: міжнар. конф. молод. уч.-бот. 17-20 вересня 2007 р., м. Київ: тези доп. - К., 2007. - С. 161-163.
- Природно-заповідний фонд Луганської області / О.А. Арапов, Т.В. Сова, В.Б. Ференц, О.Ю. Іванченко. - Луганськ: ВАТ "ЛЮД", 2008. - 168 с.
- Рослинність УРСР. Степи, кам'янисті відслонення, піски. - К.: Наук. думка, 1973 - 428 с.
- Соколова Е.И., Бутылкина Н.Ю., Бережной М.В. и др. Изучение популяций *Fritillaria ruthenica* Wikstr., *F. meleagroides* Patr. ex Schult. et Schult. Fil. и *Tulipa quercetorum* Klok. et zoz в ново-айдарском районе (Луганская обл., Украина) // Актуальные проблемы ботаники та екології: міжнар. конф. молод. уч.-бот. 17-20 вересня 2007 р., м. Київ: тези доп. - К., 2007. - С. 179-180.
- Червона книга України. Рослинний світ / ред. Я.П. Дідух. - К.: Глобалконсалтинг, 2009. - 900 с.
- Червона книга України. Тваринний світ / ред. І.А. Акімов. - К.: Глобалконсалтинг, 2009.- 600 с.
- Balashov I.A., Kramarenko S.S., Zhukov A.V. et al. Contributions to the knowledge of terrestrial molluscs (Gastropoda) of the southeastern Ukraine // Vestnik Zoologii. - 2012. - 46 (4). (in print).
- Nadyeina O. The lichen-forming and lichenicolous fungi of the Donetsk Upland (Ukraine) // Mycologia Balcanica. - 2009. - 6. - P. 51-67.
- Parnikoza I. Vasiluk A. Ukrainian steppes: current state and perspectives for protection // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio C. - 2011. - Vol. 66, 1. - P. 23-37.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ"

І.І. Мойсієнко, О.Є. Ходосовцев, Є.Г. Роман, І.О. Пилипенко, М.Ф. Бойко

Національний природний парк "Олешківські піски", Херсонський державний університет

TO NECESSITY OF "OLESHKIVSKI PISKY" NATIONAL PARK TERRITORY WIDENING. Moisienko I.I., Khodosovtsev O.E., Roman E.G., Pylypenko I.O., Boiko M.F. - Nature Reserves in Ukraine. 2012. 18 (1-2): 110-114. - "Oleshkivski pisky" National Park was established in 2010 with area 8020,36 hectares. But its area would be 46250 hectares. The reduction in area of National Park brought to decrease of its nature-conservative and recreational value. Urgent territory widening of is necessary.

Keywords: "Oleshkivski pisky", Lower Dnieper sande arenas, National Park territory widening.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ". Мойсієнко І.І., Ходосовцев О.Є., Роман Є.Г., Пилипенко І.О., Бойко М.Ф. - Заповідна справа в Україні. 2012. 18 (1-2): 110-114. - НПП "Олешківські піски" був створений у 2010 р. на площі 8020,36 га, хоча планувалося, що його площа становитиме 46250 га. Зменшення площі НПП призвело до суттєвого зменшення соціологічної та рекреаційної цінності даної охоронюваної території. Також різко зріс ризик втрати ділянок особливої природоохоронної цінності. Необхідне термінове розширення території "Олешківських пісків" до обгрунтованої раніше площі.

Ключові слова: "Олешківські піски", нижньодніпровські ари, розширення території національного природного парку.

О НЕОБХОДИМОСТИ РАСШИРЕНИЯ ТЕРРИТОРИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА "ОЛЕШКОВСКИЕ ПЕСКИ". Мойсиенко И.И., Ходосовцев О.Е., Роман Е.Г., Пилипенко И.О., Бойко М.Ф. - Заповідна справа в Україні. 2012. 18 (1-2): 110-114. - НПП "Олешковские пески" был создан в 2010 г. на площади 8020,36 га, хотя планировалось, что его площадь будет составлять 46250 га. Уменьшение площади НПП привело к существенному уменьшению соціологіческой и рекреаційной ценности этой территории. Также резко возрос риск утраты участков особой природоохоронной ценности. Необходимо срочное расширение территории "Олешковских песков" до обоснованной ранее площади.

Ключевые слова: "Олешковские пески", нижнеднепровские ари, расширение территории национального природного парка.

Указом Президента України № 221/2010 від 23 лютого 2010 р. в Херсонській області було створено Національний природний парк "Олешківські піски" (далі НПП "Олешківські піски"). В даний момент активізувалася діяльність щодо розбудови інфраструктури парку, 22 листопада 2011 р. призначено директора, формується штат.

Згідно Указу площа НПП становить 8020,36 га, в т.ч. в постійному користуванні знаходиться 5222,30 га. Також відповідно до цього ж указу після заходів щодо вивільнення (протягом 2010–2013 рр.) від вибухонебезпечних предметів земельних ділянок колишнього авіаційного полігону "Херсон" Міністерства оборони України, ці землі мають бути передані у постійне користування національному природному парку "Олешківські піски".

В ході "картографування" Указу Президента з'ясувалося, що на сьогодні НПП "Олешківські піски" складається з восьми окремих фрагментів площею від 17,9 до 5222,3 га (рисунок). Натомість, науковцями було запропонована концепція створення парку, розроблена схема функціонального зонування території та детальне наукове обгрунтування необхідності створення НПП "Олешківські піски" (Бойко, Мойсієнко, 2008, Бойко та ін., 2008, 2009, Наукове обгрунтування..., 2008, Ходосовцев та ін., 2008, 2009а, б, Khodosovtsev et al., 2011) на площі 46250 га. Саме площа у понад 46 тис. га була зафіксована у проєкті створення парку. Нажаль, в ході погодження створення НПП основним землекористувачем – Херсонським обласним управлінням лісового та мисливсько-